

Brandpunten in de verkondiging

Hoe christelijk geloven vandaag verschil maakt

Theologische handreiking aan predikanten,
kerkenraden en gemeenten van de Protestantse Kerk
in Nederland

Opgesteld door dr. C. van der Kooi en
dr. G. van den Brink
November 2014/Februari 2015

Inhoudsopgave

Inleiding

Hoofdstuk 1. Schepping en verwondering

Hoofdstuk 2. Kwaad en hoop

Hoofdstuk 3. Openbaring en vertrouwen

Hoofdstuk 4. Gemeenschap en transformatie

Verantwoording

1. Risico's van de keuze voor brandpunten

2. Het belang van inhoud en focus

INLEIDING

In deze nota ondernemen we een poging om enkele brandpunten te formuleren, die als achtergrond kunnen functioneren bij het gesprek over de kerkelijke verkondiging zoals die in talloze protestantse gemeenten wekelijks plaatsvindt. Waar komt het in de verkondiging in onze tijd op aan? Waar staat de kerk voor? In antwoord op die vraag zullen we vier thema's aanwijzen die ons in dit verband van bijzonder belang lijken: schepping en verwondering (par. 1), kwaad en hoop (par. 2), openbaring en geloof (par. 3), en gemeenschap en transformatie (par. 4). Door deze thema's toe te lichten proberen we het gesprek te stimuleren over de vraag waar de protestantse kerk vandaag voor zou moeten staan. Te midden van de vragen die mensen stellen en die veelal onze eigen vragen zijn, hebben we in het evangelie ook een schat ontvangen. Het is een schat 'in aarden vaten', omgeven door allerlei kwetsbaarheid en menselijkheid, niettemin een schat waar we uit putten kunnen voor vandaag. Wat zijn woorden waarmee we antwoorden kunnen en weerwoord bieden aan evenzovele tendensen die de geestelijke atmosfeer van onze cultuur stempelen: naturalisme, cynisme, agnosticisme en individualisme?

Het gaat in deze nota niet om een nieuwe belijdenis noch om een geloofsleer in verkorte vorm, maar om een gespreksnotitie over enkele brandpunten voor de verkondiging van nu. Deze bedoelt niet een soort dwarsdoorsnede te bieden van de verkondiging zoals die vandaag de dag feitelijk in protestantse gemeentes plaatsvindt. Ze heeft meer de vorm van voorstellen met het oog op de toekomst, en stelt als het ware de vraag: is het niet zo dat *dit* wezenlijke inhoudelijke noties zijn waar het vandaag op aankomt? Hoewel de opstellers zo verbindend mogelijk geschreven hebben, zijn ze zich ervan bewust dat ze net als iedereen een bepaalde – en dus per definitie ook beperkte – positie in het kerkelijk spectrum innemen. Anderen zullen wellicht weer andere thema's zien die hen cruciaal lijken voor de verkondiging vandaag. Deze notitie is precies bedoeld om het gesprek daarover op te roepen, over wat nu wezenlijke brandpunten in de verkondiging zijn.

Wij spreken over *brandpunten*. Dus niet over het totaalplaatje. Kenmerk van een brandpunt is echter wel dat er verschillende lijnen samenkomen. Waar ze samenkomen ontstaat concentratie en hitte. Uit een ouder straatbeeld: kinderen met een vergrootglas. Ze pakken een oude krant, zoeken een plekje in de zon. Met enig geduld konden ze gemakkelijk een gat in een krant branden, of zelfs de hele krant in de brand krijgen. De concentratie van straling op het papier was zo groot dat het papier vlam vatte. Zo zijn de genoemde onderwerpen plekken waar het heet is, in de zin dat er veel over te doen is en veel aan vastzit en het aankomt op een juiste doorlichting. Hier maakt het geloof vandaag werkelijk verschil, en hier wil de kerk dan ook voor staan.

Wij spreken over brandpunten in of bij de *verkondiging*. Bij dat woord denken we allereerst aan de preken die 's zondags in de samenkomsten van de gemeente gehouden worden. Die zijn niet alleen een zaak van de voorgangers – de door het licht van het Evangelie mondig geworden gemeente denkt daar als geheel over mee. En hoezeer de prediking als communicatiemiddel ook al vele jaren aan kritiek en inflatie onderhevig is, zij is nog altijd een buitengewoon invloedrijk instrument waardoor het geloof van de gemeente gevormd wordt. Daarom is bezinning op de vraag wat nu, bij alle variëteit, belangrijke brandpunten in de verkondiging zijn zeer aangelegen. De verkondiging van de kerk is gelukkig echter niet beperkt tot haar prediking. Zij vindt ook plaats op tal van andere manieren en in tal van andere praktijken: catechetisch, liturgisch, missionair, diaconaal, pastoraal, et cetera. In deze notitie kunnen we niet op elk daarvan afzonderlijk ingaan, maar betrekken we met opzet wel twee van die praktijken expliciet in de overwegingen – de oer-praktijken die de kerk van meet af aan begeleid hebben in haar gang door de tijd: de sacramenten van doop en avondmaal.

Van de concentratie op enkele inhoudelijke brandpunten bij de verkondiging kan gemakkelijk de suggestie uitgaan dat christelijk geloof vooral een kwestie is van het erop nahouden van een aantal opvattingen, en dat het daarom in de overdracht van het geloof ook aankomt op het zo correct mogelijk doorgeven daarvan. Dat zou echter een zeer beperkte visie zijn op wat geloof en geloofsoverdracht inhouden. Minstens zozeer als op concrete

geloofsinhouden komt het in de geloofsoverdracht aan op het voorleven en doorgeven van wat *gelooven*, als werkwoord, eigenlijk inhoudt. Wanneer we daarom hieronder enkele brandpunten bij de hedendaagse verkondiging formuleren, doen we dat zo dat die zich niet laten reduceren tot enkele leerstellige inhouden die los van de geloofspraktijk staan. We geven dat ook aan door in de titels van de verschillende hoofdstukjes steeds een ‘inhoud-woord’ en een ‘houding-woord’ aan elkaar te koppelen. De doordenking van de christelijke leer staat nooit los van de concrete geloofsbeoefening – sterker nog: zij wil daaraan slechts dienstbaar zijn.¹

Ten slotte spreken we hier graag onze erkentelijkheid uit jegens de leden van de generale synode van de Protestantse Kerk voor de constructieve opmerkingen die tijdens de bespreking van deze notitie in eerste lezing (november 2014) werden gemaakt. Veel van die opmerkingen hebben ons aanleiding gegeven tot aanzienlijke bijstelling en, naar wij hopen, verheldering en verbetering van de aanvankelijke tekst in de richting van wat ons als kerk verbindt.

¹ Voor een uitvoeriger rekenschap van wat we eigenlijk doen en waarom we het doen, verwijzen wij naar de verantwoording aan het slot van deze notitie.

HOOFDSTUK 1 SCHEPPING EN VERWONDERING

Zinvol leven

De kerk verkondigt dat wij niet in een zinloos heelal leven, overgeleverd aan de speling van het lot, maar dat ons bestaan geworteld is in de wil van een God die wij als Vader mogen aanroepen. Dat is geen vanzelfsprekende boodschap; het was ook denkbaar geweest dat we overgeleverd waren aan onverschillige machten of dom toeval – en soms bekruipt ons het gevoel dat dit zo is. Het idee dat het heelal niet geschapen is, maar het product is van tijd en toeval, doortrekt ons westerse levensgevoel – en dat levensgevoel hebben wij, ondanks onze onderlinge diversiteit, in hoge mate met elkaar gemeen. Het is het verhaal van het ‘naturalisme’, van het idee dat al het bestaande uit natuurlijke oorzaken verklaard moet worden en dat er geen andere werkelijkheid is dan de zicht- en tastbare.

De kerk getuigt echter van een ander verhaal. Het is het verhaal dat deze wereld Gods wereld is en dat wij mensen door God zijn geschapen. De zin van ons leven wordt pas voluit zichtbaar wanneer we beseffen dat God het beslissende woord heeft. De dimensies van dit geheim dat we schepselen van God zijn ontdekken we niet van de ene op de andere dag. Wat ons geschapen-zijn betekent, moet in elke levensfase opnieuw ontdekt en verkend worden. Voor jongeren die een plek in het leven moeten zoeken betekent het weer iets anders dan voor ouderen die geconfronteerd worden met grenzen in tijd en gezondheid. Het betekent iets voor de manier waarop we naar onze tijd kijken, naar onze eigen toekomst, maar ook naar de toekomst van Nederland, Europa en de wereld. Deze wereld is Gods wereld. Dat geeft een heel ander levensbesef dan dat we er zelf maar wat van moeten maken.. Ons leven is gewild door een liefdevolle God. Wij hoeven niet zelf de zin te stichten. We zijn door God bedoeld.

Het leven heeft diepte

Het geloof in een persoonlijk God heeft de wind niet mee. Dat raakt iedereen diep, zeker wanneer we ook zelf bij tijden de werkelijkheid als leeg en godloos ervaren. Toch is het niet nodig je het idee te

laten aanpraten dat het christelijk geloof intellectueel een achterhaalde positie zou zijn, waarvan de onhoudbaarheid ('sinds Kant', 'sinds Nietzsche', of sinds wie dan ook) allang zou zijn aangetoond. Het kan ons helpen ons met vele kosmologen en andere natuurwetenschappers onder de indruk laten brengen van de ongelooflijke manier waarop het universum en het leven in elkaar zitten. Wie zich daarvoor openstelt, komt haast als vanzelf tot een diep besef van verwondering en eerbied. Het leven heeft diepte, en er is kennelijk meer tussen hemel en aarde dan we kunnen meten, tellen en wegen. Zonder dat besef 'verplat' ons leven. Toen de geldautomaten geïntroduceerd werden, waren er oudere mensen die na het in ontvangst nemen van hun biljetten netjes "dankuwel" zeiden. Daar kunnen we om glimlachen, maar juist die glimlach laat zien dat we feitelijk geen 'dankuwel' kunnen zeggen wanneer er niemand is om te danken. Er is dan geen adres waar we terecht kunnen met onze dankbaarheid en uiteindelijk ook niet met onze vragen, twijfels, boosheid of roep om erbarmen. Het geloof in een open hemel geeft in vergelijking met het geloof in een stom heelal diepgang en duiding aan de dingen, en maakt het leven zoveel rijker.

Wij zijn schepselen en geen God

Hiermee wordt niet beweerd dat we vanuit de kosmos zo binnenwandelen bij God. Dat gaat alleen al niet op omdat het leven en de kosmos ons op allerlei manieren ook weer volstrekt vreemd zijn; zeker als we, vooruitlopend op wat volgt, denken aan het vele kwaad en lijden dat in het leven ingebakken lijkt. Er zijn niet zomaar bruggetjes aan te brengen tussen onze aardse werkelijkheid en de werkelijkheid van God. Wij zijn schepselen zijn en geen God. We krijgen de vingers niet achter God, wij zijn omsloten door de grenzen van tijdelijkheid en ruimtelijkheid. Zoals mieren niet kunnen begrijpen wat mensen doen, zo is er weinig aanleiding om te denken dat wij God in zijn verhevenheid zouden kunnen doorgronden (laat staan corrigeren). Alle vergelijkingen met bijvoorbeeld een supercomputer, of een 'Bruce Almighty' (de man die alles naar zijn hand kon zetten maar uiteindelijk doodongelukkig bleef) gaan mank. Zulke beelden blazen iets op wat we uit de schepping kennen, tot in het groteske. Zo komen we nooit bij de ware God uit.

Vooral de gereformeerde theologie heeft op dit punt altijd grote gevoeligheid en eerbied getoond: het eindige kan het oneindige niet omvatten, zei Calvijn. Bij de verhevenheid van God past dan ook dat we hem niet zomaar vinden als een conclusie van ons eigen redeneren, of als een vanzelfsprekendheid. Het is ten diepste omgekeerd. God komt het leven van mensen binnen. Bij hem begint het. Mensen zijn hem tegengekomen en zijn voor hem gevallen. Dat is overigens niet altijd een aangename ervaring; ze is niet zelden pijnlijk. Zelfs de naam Israël herinnert eraan dat Jacob er in zijn worsteling met die vreemde aan de Jabbok – in wie Hij later God zelf heeft herkend – niet zonder mankement afkomt (Gen. 32:29). En toch vertrekt hij met een zegen. Dat laatste is ook kenmerkend. Hoe vreemd God ons soms is en hoezeer Hij ons denk- en voorstellingsvermogen oneindig ver te boven gaat, toch is Hij fundamenteel ons vertrouwen waard. Wij zijn niet alleen. We leven van zijn goedheid en trouw. Hij is de dragende bron van ons bestaan. Dat stemt tot dankbaarheid en vreugde.

Een sprekende God

De Bijbel is één groot getuigenis van dit scheppend en dragend handelen van God en van de verschillende manieren waarop mensen dit hebben opgevangen, gehoord en verwerkt. Hij bemoeit zich met de wereld, want het is *zijn* wereld. Dat God werkelijk spreekt en zich met ons en onze wereld bemoeit, is ook voor wie gelooft dat er meer is dan alleen een lege kosmos, niet vanzelfsprekend. Velen van hen die zoeken en vragen naar zin, ook in de kerk, hebben het gevoel dat God zwijgt. God is, zo denken zij eerder, de naam die ooit gegeven werd aan wat indruk maakte en wat men niet kon begrijpen. Of 'God' staat voor een positieve kracht die werkt in de mensen en de wereld. De voorstelling van een persoonlijk God die scheidt en onderhoudt, luistert en zich bemoeit, vindt men achterhaald. Gebed, roepen tot God, het zingen van *Erbarme dich* heeft in dit scenario dan ook geen enkele zin. Hoogstens is gebed nog zoiets als meditatie, waarbij men stil wordt en zich openstelt voor het goede, het hogere, of voor de ander. Maar die ander kan ons uiteindelijk natuurlijk ook niet helpen – noch wij die ander.

Sommigen die dit levensgevoel herkennen, voelen zich er goed bij.. Anderen daarentegen lijden eronder en ervaren het als een schrijnend gemis. Dat laatste is de kerk niet vreemd. Uit de Bijbel weet de kerk immers zelf van de verborgenheid van God, en van de ontzetting en eenzaamheid die daarmee gepaard gaan. Maar niet alleen uit de Bijbel. De leegte van het leven grijpt ook ons bij tijden aan en kan ons dan tot vertwijfeling brengen. Soms komt dat doordat we 'wegdrijven' van God en te weinig op hem gericht zijn. Maar lang niet altijd zit dat er achter. Soms weten we het gewoon niet. Dan is het des te aangrijpender. Toch is dit niet het hele verhaal. De kerk deelt de ervaring van god-loosheid niet alleen, maar mag er ook iets tegenover stellen. Niet vanuit betweterigheid of naïviteit, maar vanuit de ervaring die zij met God heeft opgedaan. Waar wij met de vader van de geesteszieke jongen uit het evangelieverhaal soms niet verder komen dan: 'Ik geloof – kom mijn ongeloof te hulp' (Mk.9:24), doen we in de kerk nog altijd de ervaring op dat die vraag om hulp op een of andere manier ook beantwoord wordt. Twijfel hoeft dus bepaald niet de laatste stap te zijn voor het loslaten van het geloof; zij kan evenzeer leiden tot een des te persoonlijker en beproefder vorm van geloven.

Leren zien

Nu gaat Gods spreken en handelen meestal niet met veel lawaai gepaard, maar vindt het vaker plaats in het 'suizen van een zachte stilte'. Je moet er oog en oor voor krijgen. Theologie, preek en leerhuis zijn bedoeld om daarbij te helpen. Hier krijgen we gereedschap in handen om de tegenwoordigheid van God in ons leven op te merken. Hier leren we verbindingen te leggen tussen ons eigen levensverhaal en het grote verhaal van God. Dat vergt oefening en oefening vraagt om tijd en geduld. Dat alles kunnen we niet alleen. We mogen aanschuiven bij een gemeente die de lofzang gaande houdt. Dat helpt, ook als het in de eigen ziel stil en eenzaam is.

Een mooi voorbeeld van de verhouding tussen Gods verborgenheid en zijn aanwezigheid biedt het boek Ruth. In dat hele boek lijkt God zich stil te houden en afwezig te zijn. In de opeenvolging van verhaalde gebeurtenissen lijkt het bestaan voor Naomi godloos: steeds weer slaat het noodlot toe: haar man sterft, haar zonen

sterven. Het wordt anders als we erop letten hoe de verteller in het verhaal van een verbitterde Naomi en een allochtone schoondochter een ander motief doet meeklinken, namelijk dat van Gods trouw. Die trouw licht op in mensen, in Ruth, in Boaz, in de weigering van de verteller om Naomi voortaan te noemen zoals ze zich zelf wil portretteren: Mara, de verbitterde. Het boek Ruth eindigt met een geboorte. Het is een pentekening met fijne streken. Gods spreken en bemoeien is inderdaad raadselachtig, vaak ongrijpbaar en niet zelden wordt ons de adem benomen omdat er niets te zien is. Toch komt in een bijbelboek als Ruth ons eerste brandpunt mooi naar voren: God is er, Hij neemt initiatief en bemoeit zich met mensen, Hij is bewogen over hun lot. Het is waar dat Gods bemoeienis op kousenvoeten kan gaan en dat zijn trouw zich soms verhuult in wat mensen in goedheid doen voor elkaar. Maar ook daarin wordt dan zichtbaar dat God 'niet loslaat wat zijn hand begon' en trouw blijft aan Israël en aan de wereld die Hij schiep.

Vóór de verwondering

Wanneer de mens niet meer zou zijn dan een optelsom van genetische factoren en neurologische processen, wordt het leven leeg. Wanneer het materiële het een en het al is en die overtuiging ook nog gepaard gaat met ongebreideld consumentisme, wordt het bestaan plat. God zij dank is er een andere weg. Dat is de weg van de *verwondering* en *eerbied*. Tegen de leegte en de verplating in getuigt de kerk dat we ontvangers zijn van het leven en van wat ons daarin aan goeds ten deel valt. Op niets van wat we hebben, kunnen we aanspraak maken. Het wordt ons 'om niet' geschonken.

Neem alleen al ons lichaam. Wij zijn vaak verbaasd als dat niet in alle opzichten werkt zoals we graag zouden willen. 'Waarom overkomt mij dat nu?', vragen we dan. Maar de omgekeerde vraag – hoe is het mogelijk dat het zo vaak en zo lang goed gaat? – is veel reëler. Medici vertellen ons dat ons lichaam een metropool is waar dag en nacht onophoudelijk verkeer doorheen raast. Er bevinden zich huizen en fabrieken (zoals onze organen), er is een stadhuis waar de regels worden uitgevaardigd (de hersenen), er is politie voor de openbare orde (antistoffen die ons lichaam beveiligen tegen vreemde indringers), een energiec centrale (het hart met de longen), een bevoorradingsstelsel dat het aangeleverde voedsel verwerkt

en verdeelt, maar ook een vuilnisophaaldienst die alle afvalstoffen via de nieren uitzuivert en verwijdert, er zijn straten waardoorheen van alles getransporteerd wordt (de bloedbanen) en er zijn allerlei vormen van communicatie – koeriersdiensten zoals de eiwitten die verrichten, maar ook razendsnelle kabelverbindingen (de zenuwbanen); en dat speelt dan allemaal ook nog eens haarfijn op elkaar in. Wie daarbij bedenkt dat de driehonderd verschillende soorten cellen waaruit ons lichaam bestaat op hun beurt ook weer uiterst complexe fabrieken zijn waarin tal van ingewikkelde moleculen worden aangemaakt, duizelt het. Het is zo bezien verbijsterend dat we vaak jaren met zo'n complex lichaam kunnen leven zonder dat er voortdurend van alles misgaat en grote verkeersongelukken ons blijvend verlammen. Kortom, het besef van onze geschapenheid als kwetsbare mensen leidt tot diepe *verwondering*.

Deze verwondering gaat gepaard met dankbaarheid en *eerbied*. Eerbied staat tegenover graaien, tegenover als een roofdier pakken wat zwak is, tegenover platheid. Eerbied ontwikkelen betekent het besef toelaten dat wij niet de eigenaars zijn van wat ons gegeven is, maar dat het geschenk is en blijft. Dat geldt van ons lijf, van ons geld en goed, van onze tijd, van de natuur, van de mensen om ons heen, van personeel, van het bedrijf en onze collega's. Eerbied kleurt zo ons denken over heel ons bestaan, tot en met ethische discussies over begin en einde van het leven. De houding van de eerbied versterkt op haar beurt het besef dat de God die ons geschapen heeft, nog altijd leeft, handelt en spreekt.

Het vanzelfsprekende doorbroken

Ons menselijk leven speelt zich af onder een open hemel en 'voor Gods aangezicht'. Dat besef geeft diepte aan het menselijk leven en echte dynamiek. We worden uit ons eigen wereldje getrokken en soms door elkaar geschud. Het gaat spannen en kraken. Omgekeerd, waar God niet meer spreekt en tegenspreekt, verdwijnt de dynamiek, wordt ook de prediking leeg en vlak, en het predikantschap een loodzware last; de mensen voelen het: het gaat nergens meer over.

Die spanning en dynamiek worden heel duidelijk bij het sacrament van de doop. De christelijke doop verbindt ons met de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Niet met iets vaags, want dat doet niets met ons, dat geeft geen vreugde en spreekt niet tegen. De doop is in de naam van de drie-enige God. Dat zet echt een stempel op ons. Dat bepaalt wie we zijn, wat onze identiteit is: mensen voor het aangezicht van God. Dat maakt het verschil!

Kortom

We zijn er niet zomaar. Er is een perspectief dat het ondermaanse overstijgt. God is het geheim van de wereld. De kerk belijdt dat mens en wereld hun bron en bedoeling in hem hebben. Dat is beslissend voor onze oorsprong en bestemming, ja voor heel onze identiteit. Het besef dat het leven Gods schepping is en daarom ten diepste deugt, maakt ons dankbaar en verwonderd. Wie we zijn en bij wie we horen wordt duidelijk gemaakt in de doop.

HOOFDSTUK 2 KWAAD EN HOOP

Een tweede brandpunt van de hedendaagse verkondiging lijkt ons de thematiek van kwaad en hoop. Niet zelden wordt het gesprek over God verlamd door de vraag naar het kwaad. Dat gesprek begint dan ongeveer zo: “Vertelt u mij eerst eens hoe het zit met Gods voorzienigheid. Er is zoveel kwaad en lijden! Hoe kan God een wereld toelaten waar de ene mens de ander de keel doorsnijdt, waar kleine kinderen worden misbruikt, waar miljoenen mensen zijn afgeslacht en vermoord? Ik kan dat niet rijmen met een goede en almachtige God.”

Meer kwaad in de preek

Zulke vragen zijn begrijpelijk, en ze houden talloos velen bezig. Daarom moet de kerk die niet ontwijken. Die neiging is er soms wel. Juist omdat christenen geloven in een goede en almachtige Schepper, staan ze aan de verleiding bloot het kwaad niet voluit serieus te nemen. Dan houden we in de kerk een soort schijnwereld met elkaar in de lucht, waar de rauwe werkelijkheid van het leven zorgvuldig buitengehouden wordt. Het gaat er echter om niet aan deze verleiding toe te geven. En dat alleen al niet omdat de Bijbel geen schijnwereld beschrijft, maar de echte wereld, die vaak hard is. Juist de Bijbel stelt het lijden onverbloemd aan de orde. Maar ook zijn de vragen die kritische buitenstaanders – maar ook betrokken jongeren – in dit verband stellen in veel gevallen ook onze eigen vragen. En we begrijpen de nood van hen die er koste wat het kost een antwoord op willen horen. Want als we er geen antwoord op hebben, wie is God dan? Zijn we in kerk en geloof dan niet met absurde dingen bezig? Dat antwoord moet in de verkondiging dus gegeven worden. Met de Amerikaanse homileet Thomas Long (*What Shall We Say? Evil, Suffering, and the Crisis of Faith*, 2011) zeggen we daarom: meer kwaad in de preek!

Dat kan en moet intussen niet op de wijze van een pasklaar antwoord dat het plaatje kloppend maakt. Er is een uitgebreide apologetische traditie waarin pogingen worden gewaagd het bestaan van kwaad en van een goede God denkbaar te maken, zonder aan beide iets af te doen. Een dergelijke apologetische oefening kan heel zinvol zijn en is bij tijd en wijle hard nodig. Maar daarin moet het

gesprek over God en het kwaad zich niet uitputten. Als we letten op het bijbelse verhaal van Gods doorgaande worsteling om mensen uit het kwaad te bevrijden, moeten we zelfs zeggen dat het eigenlijke gesprek dan nog moet beginnen. In gesprekken over het kwaad en lijden en de rol die God daarin speelt, doen we heel vaak net alsof wij de situatie van buitenaf kunnen beoordelen. God is dan iemand over wie we spreken en van wie we op grond van zijn kwaliteiten meer hadden verwacht of die wij moeten 'redden'. Zelf nemen we daarbij de positie in van neutrale, goedwillende buitenstaanders die over God, kwaad en lijden praten, alsof we er niet zelf midden in stonden. Maar dat staan we juist wel. Sterker nog, volgens de Bijbel zijn wij het juist die gered moeten worden. Wij zitten immers tot over onze oren verstrengeld in het kwaad, en zijn daarbij zowel slachtoffer als dader.

Slachtoffers

Als we in de misère zitten en te lijden hebben van ellende en narigheid, weten we ons slachtoffer. Die rol komt in de bijbel veelvuldig voor. Abel is het prototype van de mens die slachtoffer wordt van zijn medemens en broer. Zulke slachtoffers zijn er vandaag nog alom. De kerk is geroepen het voor hen op te nemen en hen daadwerkelijk als slachtoffers te erkennen door de tragiek van hun lot voluit te laten staan. Het gaat niet aan hen heimelijk toch ook mede tot daders te verklaren, bijvoorbeeld omdat we nu eenmaal 'allemaal zondaren' zijn, of omdat elk lijden een verborgen zin zou moeten hebben. Het donker van de zonde maakt niet alle katten grauw, maar vraagt juist om een helder uiteenhouden van goed en kwaad.

Daders

Veel ongemakkelijker voor ons is die andere rol die de mens ten aanzien van het kwaad speelt in de Bijbel. Niet meer de rol van de arme Abel, maar die van Kaïn, dader in het kwaad, als mens die niet reageert op het appel dat op hem wordt gedaan maar het gezicht wegdraait. Dat wordt bijna letterlijk van Kaïn gezegd. Hij laat "zijn gezicht vallen" (Gen.4:5). We zijn er meesters in geworden *niet* te horen naar die stem die ons ter verantwoording roept, de andere kant op te kijken en niets te doen. Over God kunnen we aan de borreltafel gemakkelijk schamperen: God had het anders moeten

doen, of Hij bestaat niet, of wij kunnen het allemaal ook niet helpen want we zijn nu eenmaal zo, of we kunnen niet de hele wereld op onze nek nemen. Maar soms kraakt er iets en breekt de stem van de Ander door de zorgvuldig opgebouwde dekking heen. Dan zien we onszelf in een onverwachte rol, die van aangesprokene, en worden we voor ons zelf zichtbaar als onverschillige, laffe, wegstroeiende of gladweg ontkennende mens. Zolang we praten over God als derde kunnen we nog op veilige afstand blijven. Zodra we echter ontdekken dat we zelf in patronen van kwaad verstrikt zitten, egoïstische prioriteiten stellen, zelf weggelopen, verraden hebben of schade aangericht hebben, is de neutraliteit moeilijk te handhaven.

Dan valt een woord als zonde, en praten we niet meer over God maar bevinden we ons voor het aangezicht *van* God. Voor veel lijden op aarde geldt dat er een nauwer of verder verwijderd verband ligt met menselijk handelen. Honger, ondervoeding, overstromingen, sommige ziekten, zelfs aardbevingen die veel slachtoffers eisen staan in samenhang met de verdeling van welvaart, met gebrek aan onderwijs, falende overheden, uitputting en aantasting van de natuurlijke leefomgeving, ons eigen consumptiegedrag. Zeker, er blijven allerlei rampen en ziekten die we als 'natuurlijk kwaad' kunnen omschrijven en waar de relatie tot menselijk handelen niet of nauwelijks te leggen valt. Wie alle kwaad terug wil voeren op menselijke zonde, krijgt meteen het boek Job tegenover zich. Het ligt blijkbaar ingewikkelder. Zo zijn er bijvoorbeeld complexe mechanismen waarbij slachtoffers haast onontkoombaar weer daders worden van hetzelfde kwaad. Maar ook in dit soort situaties is het van groot belang of we voor ons klagen een adres hebben. Staan we voor een blinde macht, of staan we voor het aangezicht van de levende God?

Gods investeringen

Wat is dan de rol van God in het geheel? Waar staat Hij voor? God wordt in de bijbel beschreven als degene die met deze schepping begon als een project waar Hij enorm plezier aan had. Hij investeerde. Hij zag dat het goed, 'tof', was. En ook na de breuk, de dijkdoorbraak van de val in het kwaad van de mens, gaat God door. Hij doet nieuwe investeringen, eerst in Noach, dan in Abraham en zijn nageslacht, uiteindelijk, als laatste maatregel, in die ene zoon

van Abraham: Jezus zelf die helemaal ingaat in onze wereld. Kolossenzen 2:9 drukt het radicaal uit: 'heel de volheid van Gods goddelijkheid woont lichamelijk in hem'. Dat kan van geen ander gezegd worden. Jezus Christus is dan ook een beslissend vervolg op wat God met Israël begon. De belofte aan Israël geschonken en de hoop die profeten verkondigden op een wereld waarin gerechtigheid woont, vinden hun kristallisatiepunt in Jezus Christus.

Wat er met Jezus Christus gebeurde was vreselijk. In zijn levensgeschiedenis op aarde vinden we het kwaad en de gruwelijkheid van de wereldgeschiedenis in een uiterste samenballing terug. Hier speelt ons parten dat het kruis door het vele gebruik en misbruik tot een dode metafoor dreigt te worden, waardoor de absolute walgelijkheid ervan niet meer tot ons doordringt. Het zou daarom te overwegen zijn op een Goede Vrijdag Rechters 19 te lezen naast één van de evangeliebeschrijvingen over de kruisiging, om weer scherp te krijgen wat er op Golgotha gaande is aan ellende en wanhoop. In beide gevallen hebben we de neiging het gezicht af te wenden (vgl. Jes.53:2), omdat we het domweg niet kunnen plaatsen; het is te groot voor ons. Als de vraag waarom God het kwaad toelaat ooit ergens met recht klinkt, dan wel rond het levenseinde van Jezus. Maar juist door het kwaad hier zelf volledig te ondergaan, overwint God het op een onpeilbare maar beslissende manier. Dit is het hart van het Evangelie. Vrijwel met één stem laten de oudste christelijke getuigen het ons weten: het kruis betekent verzoening tussen God en mens. In Christus treedt God voor ons in tegen zonde en kwaad, en waar wij faalden houdt Hij stand. Dat betekent de overwinning over het kwaad, zoals drie dagen later blijkt in Jezus' opstanding. Jezus' opstanding is daarom de bron van de christelijke hoop (1 Petr.1:3). Want als God *dit* kwaad van Jezus' kruisiging zelfs ten goede kon keren, dan kan Hij dat uiteindelijk met alle kwaad.

De doop

In de dood en opstanding van Jezus komt uit hoe de levende God zich niet op oneindige afstand van ons bevindt, als degene die bovenaan aan de touwtjes trekt, maar dat Hij ons ontmoet in de geschiedenis. Dat deed Hij niet alleen vroeger, dat doet Hij nog, ook in ons persoonlijk leven. Dat wordt ons verkondigd in de doop. De

doop maakt duidelijk dat wij deel krijgen aan het verhaal van Gods uitredding uit dood en verlorenheid. Ook wij bevinden ons in het schemergebied van het kwaad en grenzen aan het domein van de dood. Ook wij hebben butsen en krassen opgelopen en hebben zo vaak gefaald. Maar als wij gedoopt worden in de naam van de Zoon, be-teken-t dit dat wij mee worden genomen in de dood en opstanding van Christus, zodat 'wij van al onze zonden bevrijd en rechtvaardig voor God gerekend worden' (klassieke Doopformulier).

Leven met hoop

Dat alles geeft hoop. Leven met hoop betekent dus niet dat er een antwoord is op alle vragen (vgl. bijv. Openb. 5:5-6). Het betekent ook niet dat er een oplossing is voor de grote en moeilijke vragen van lijden en absurd kwaad, van oerbegin en einde, van theodicee, evolutie en kosmologie. We zullen moeten leren dat christelijk geloof geen oplossing biedt voor al die vragen. Wel spreekt dat geloof over verlossing. En dat is uiteindelijk veel belangrijker. Hoop staat tegenover cynisme. Cynisme kent geen hoop, maar slechts berusting. De neiging daartoe is niemand vreemd. In de kerk worden we echter gevoed door een ander verhaal, een tegenverhaal, het verhaal van de hoop. Dat maakt het mogelijk realistisch te zijn ten aanzien van zonde en de werkelijkheid van kwaad, juist omdat we tegelijkertijd weten dat God ze een grens stelt. Dat maakt het mogelijk om het leven aan te gaan, in elke levensfase weer opnieuw, de hoop levend te houden.

Kortom

In de kerk hebben we goede redenen het kwaad volstrekt serieus te nemen, in al zijn vormen. Dat brengt echter niet tot wanhoop en cynisme, want God heeft zich in Christus tegen zonde en kwaad gekeerd en ze van hun definitief karakter beroofd. Dus is er te midden van alle kwaad hoop.

HOOFDSTUK 3 OPENBARING EN VERTROUWEN

Kennis van wat God doet

Nadat we in het voorgaande al over God als schepper hebben gesproken en over de thematiek van kwaad en hoop, willen we het hier hebben over openbaring en vertrouwen. Wat betekent openbaring? Om het simpel te zeggen: Het licht gaat aan, en we gaan dingen zien die we eerst niet zagen. In 1 Kor. 2:9 schrijft Paulus in dit verband: “Wat het oog niet heeft gezien en het oor niet heeft gehoord, wat in geen mensenhart is opgekomen, dat heeft God bestemd voor wie hem liefheeft.” God laat het licht opgaan. En daardoor gaan wij mensen ook echt zien. Ons hart gaat open, ons gevoel wordt geraakt, en ons verstand verlicht. We krijgen inzicht, kennis, die het leven in een heel ander licht zet. Het gaat hier uiteraard niet om kennis in wetenschappelijke zin, maar waarom zou dat de enige vorm van kennis zijn? Zoals de manier waarop twee geliefden elkaar kennen ‘echte’ kennis is, zo is ook geloofskennis volwaardige kennis. Het is persoonlijke kennis die van meet af aan gepaard gaat met een fundamenteel vertrouwen.

Om het eigene van deze ‘omgangskennis’ te kunnen plaatsen, is het belangrijk te beginnen bij het begin: God openbaart zich. Daar hangt alles van af. Het draait niet om onze eigen verbeelding of inzicht, om wat we fijn vinden, om wat mooi of goed voelt. Niet dat dit onbelangrijk is of dat er geen plaats voor is. Het is echter niet de bron, de herkomst van wat we in de kerk doen in liturgie en verkondiging. Die bron is God zelf die gesproken heeft. Het begint bij God. Van hem en van buiten ons bestaan komt het initiatief. Maar dat doet wel echt wat. We mogen God kennen. Doordat God zich openbaart, komt het daar ook werkelijk van.

Agnosticisme en relativisme

Nu vallen deze noties niet goed in onze cultuur waarin zich wijdverbreid agnosticisme en relativisme hebben genesteld. Deze cultuur beklemmt ook ons en velen met wie wij te maken hebben. Ze ademt het gevoel dat er ‘natuurlijk’ geen zinnig woord te zeggen valt over hoe het nu echt zit met God en geloof. De vragen die zich in dit verband opdringen zijn vele. We noemen er enkele. Kunnen we het in de dingen van het geloof ooit helemaal zeker weten? Waarom zou

uitgerekend ons geloof het enige ware zijn? Als we in Marokko geboren waren, waren we dan niet met evenveel overtuiging moslim geweest? Is het feitelijk zelfs niet arrogant om te pretenderen God te kennen? Er zijn immers zoveel geloven. Dus als God er is, dan zal Hij al die godsdiensten wel overstijgen. Maar hoe precies, wie zal daar het laatste woord over zeggen? Is het *kennen* van God wel voor ons weggelegd – en is *zoeken* eigenlijk niet waarachtiger en meer passend dan te pretenderen dat je God gevonden hebt?

Hoe kwetsbaar het geloof ook is en hoe redelijk de tegenwerpingen ook mogen klinken, een agnostische houding kan het antwoord niet zijn. Wel laten de tegenwerpingen zien hoezeer we voor ons geloof afhankelijk zijn van God zelf. Het beslissende kan ons alleen maar worden aangereikt. Maar dat is nu precies het 'evangelie': de goede boodschap dat God zelf zich heeft laten kennen en zich steeds weer laat kennen. Dat maakt dat ons zoeken overgaat in vinden, en gelukkig maar – want zoeken doe je immers alleen omdat je wilt vinden. Dit evangelie doet ons zelfs niet slechts ontdekken *dat* God is, maar, veel meer nog, *wie* en *hoe* God is.

Geopenbaard

Het is goed om in dit verband naar Paulus te luisteren. Paulus kende vanuit zijn omgeving ook de zoekende houding van mensen die al tastend tot wijsheid probeerden te komen. Maar het is opvallend, dat hij dit type denken als 'de geest van de wereld' bestempelt (1 Kor. 2). De hoogste wijsheid van 'de wereld' is iets als: 'de één roept dit en de ander dat, dus de waarheid zal wel ergens in het midden liggen. Niemand heeft immers ooit God gezien, dus wie God werkelijk is, blijft een mysterie'.

Paulus neemt bewust dit spreken in termen van geheimenis en mysterie over, maar hij voegt daar dan een beslissend zinnetje aan toe: 'aan ons heeft God het geopenbaard' (1 Kor.2:10). In het Grieks staan de woorden 'aan ons' inderdaad voorop. Voor de machthebbers van deze wereld, voor de mensen die het voor het zeggen hebben, is God een gesloten boek, die hebben inderdaad geen idee van wie Hij is. 'Aan ons echter heeft God het geopenbaard'. Dus aan Paulus zelf en zijn medewerkers, aan de gemeenteleden in Korinthe, en zovele anderen. Wat God

geopenbaard heeft, blijkt te zijn wat er te vinden is in de diepten van Gods wezen, op de bodem van zijn hart. Het is waar dat geen oog dat ooit heeft gezien. Maar Paulus' getuigenis is dat God juist dat bestemd heeft voor degenen die hem liefhebben. En toen het eenmaal zover was, heeft Hij zijn hart open gelegd – in Jezus Christus. 'Geopenbaard', heet dat in bijbeltaal. Dat is eigenlijk een prachtig woord. Er zit het woord 'open' in en het woord 'baren'. Het is dus zoiets als tevoorschijn brengen en daarmee meteen ook tot leven brengen. Het gaat dus juist niet om iets geslotens en benauwends, zoals vaak gedacht wordt. God heeft de dingen open gelegd, in de openbaarheid gebracht, zodat wij mensen er bij kunnen. Ja, zodat we zelfs kunnen *weten* wat God ons in zijn goedheid schonk (1 Kor.2:12).

Wat schonk God ons dan in zijn goedheid? Dat blijkt zijn onbeschrijflijke liefde in Jezus Christus te zijn. In Jezus Christus neemt God ons menselijk bestaan op zich, met al zijn last en zonde. Hij draagt ons mens-zijn en leeft het naar Gods bedoeling, tot het uiterste, zodat zonde en godsvervreemding op hem stukbreken. Daarom is Hij onze Heer.

Ook hier komen vragen op. Juist hier. Kan dat wel, zo hoog opgeven van Jezus Christus als Heer? Kan het niet een onsje minder? Maakt dit het gesprek met andere godsdiensten en levensovertuigingen niet bijna onmogelijk? Ook in de kerk klinkt soms aarzeling. Kan dat wel, zo'n belangrijke rol toekennen aan een historische figuur? Is het niet teveel van het goede Jezus als de unieke Zoon van God te belijden? Toch kan en wil de kerk hier niet achter terug. Wij leven van de liefde van God, zoals die in alle concreetheid vlees en bloed heeft aangenomen in Jezus van Nazaret. 'Aan óns is het geopenbaard' – dat is niet de taal van de arrogantie, maar van de verrassing en de verwondering. Het leven en getuigen van de kerk is doortrokken van deze verwondering. Deze God valt te kennen en te vertrouwen.

De Heilige Geest geeft vertrouwen

Dat vertrouwen is niet iets wat je zomaar aan komt waaien. Het wordt gegeven door de heilige Geest. Zoals een opwekkingslied het zegt: 'Het is de Geest die mij doet zeggen: Jezus Christus is de

Heer' (vgl. 1 Kor.12:3). De Heilige Geest is geen scepticus, zei Luther ooit. Zij brengt niet voortdurend aan het twijfelen, maar geeft juist warmte, vreugde, zekerheid, vertrouwen. Dat leidt tot een diepe geborgenheid, die weliswaar niet onaangevochten is, maar toch in schril contrast staat met het agnosticisme, relativisme en religieus indifferentisme van onze tijd. Wij kunnen elkaar niet wegpraten uit deze atmosfeer waarin wij leven. Onze redding is inderdaad kantje boord (1 Petr.4:18). Maar de Geest die ons aanvuurt om het op Christus te houden, is er nog steeds.

Jezus Christus en het verbond

Wij menen dat de kerk in haar verkondiging vandaag niet alleen zal moeten benoemen dat God ten diepste een geheimenis is, maar ook dat Hij ons toegang heeft gegeven tot dit geheimenis. Juist in ons agnostische tijdsgewricht komt het aan op een open en eerlijk getuigenis: God heeft zich geheel en al laten kennen en zich helemaal gegeven in die ene persoon van vlees en bloed uit het begin van onze jaartelling, de Jood Jezus van Nazareth. Zijn optreden in de naam van de Vader, zijn sterven en zijn verheerlijking zijn het brandpunt bij uitstek van onze kennis van God. Hem is een naam gegeven boven alle naam (Filip. 2:9).

Tegelijkertijd moeten we er altijd weer bij zeggen dat God niet pas bij Jezus Christus begonnen is. Zijn optreden staat in een lange lijn van goddelijk initiatief waarvan het Eerste of Oude Testament ons vertelt. Christelijk geloof is om zo te zeggen gebouwd op de infrastructuur van de openbaring geschonken aan Israël (H. Berkhof). Daarmee zijn we bij het *verbond*. De notie van het verbond geeft vorm en scherpte aan wat God wil en wie Hij is. God wil zich een volk scheppen dat voor het aangezicht van God zal leven vanuit dat verbond. Centraal staat daarom in de Tenach of het Eerste Testament de gave van het verbond en de daarmee verbonden Thora. Die gave en die kennis is aan Israël geschonken. Het Nieuwe of Tweede Testament getuigt van een nieuw en beslissend openbaringsinitiatief van God: de zending van Jezus Christus. Zijn leven, kruis en opstanding vat de apostel Paulus samen in het ene woordje 'ja': God zegt 'ja' op zijn beloften (2 Kor. 1:19-20). En in die belofte blijken behalve Israël ook de volkeren betrokken te zijn. Via doop en avondmaal worden zij 'ingelijfd in' Gods verbond en laten ze

zich daar voortdurend door bepalen. Dat is de kennis die de kerk is geschonken, en daarvan legt zij ook vandaag, meer dan tien jaar na de kerkvereniging, met hernieuwde vrijmoedigheid getuigenis af.

Kortom

De kerk leeft niet van meer of minder vage menselijke ideeën en vermoedens over God maar van hoe God zelf zich in onze geschiedenis gemeld heeft – verrassend en bevrijdend. Juist in onze tijd van niet-weten komt het erop aan dit getuigenis doorgang te geven: God heeft zich in het hart laten zien in Jezus Christus. Zó kennen en vertrouwen we hem, zo concreet spreken we over hem.

HOOFDSTUK 4 GEMEENSCHAP EN TRANSFORMATIE

Transformatie als levensverandering

Een oud leerboek van de kerk verbindt het samenkomen van de gemeente op de rustdag heel fraai met het verlangen om 'de Here door zijn Geest in mij te laten werken' (Heidelbergse Catechismus, zondag 38). Dat brengt ons bij het vierde brandpunt voor de verkondiging vandaag dat we hier willen noemen: het belang van de geloofsgemeenschap in relatie tot onze transformatie naar het beeld van Jezus Christus. We kunnen in plaats van transformatie ook andere woorden gebruiken: christelijk leven, heiliging, omvorming, discipelschap, gehoorzaamheid, volgeling en getuige zijn van Jezus Christus. Al deze woorden hebben hun eigen associaties en kleuring – en daarmee hun eigen voordeel en nadeel. Wat al deze begrippen verbindt is dat het evangelie zichtbare en tastbare gevolgen heeft voor ons leven, voor ons doen en laten. In het leven van de gemeente, in elke kerkdienst komt dat tot uiting. Het is te danken aan het werk van de Heilige Geest dat het stempel van Christus ook daadwerkelijk gezet wordt op hen die hem volgen (vgl. Ef.1:13), zodat ze andere mensen worden. Wat we dus met de term transformatie bedoelen is de doorgaande levensverandering in de richting van het voorbeeld dat Christus ons heeft laten zien – een levensverandering die niet afgedwongen wordt, maar van binnenuit komt.

In het licht staan

Wanneer het over deze transformatie gaat, dan is dat niet een ideaal, een onmogelijk gebod of een irreëel doel. Wij staan zoals we in het vorige hoofdstuk zagen in het licht van God. Kruis en opstanding van Christus zijn 'ons verhaal' geworden. Wat we kunnen doen is uit die lichtkring wegllopen, er een doek over heen gooien omdat het licht ons te heil is. Maar bijbels gesproken schijnt dat licht, staat de gemeente in dat licht. We hoeven het niet zelf te ontsteken, we hoeven het slechts door te geven.

Dat licht schijnt bijvoorbeeld in de Bergrede. Daarin zegt Jezus 'jullie zijn het licht van de wereld'. De verdere Bergrede legt uit wat dat betekent. Het is een gedeelte dat we als lastig kunnen ervaren en als ons te machtig. Terecht, want we komen er in de navolging van

Jezus niet zonder kleerscheuren van af. Maar dat kan nooit betekenen dat we de Bergrede proberen te neutraliseren. Hetzelfde licht schijnt wanneer in de brieven van Paulus eerst in de aantoonende wijs wordt gesproken over de verzoening die God in Christus heeft bewerkt en vervolgens in de bevelende wijs wordt opgeroepen naar die nieuwe werkelijkheid van Gods erbarmen nu zelf ook te leven. Volgelingen van Jezus Christus kunnen op grond van wat God hun heeft geschonken sommige dingen *laten* en andere dingen *doen*. Ze hoeven bijvoorbeeld hun eigen haan niet meer koning te laten kraaien, want hun identiteit ligt vast in hun verbondenheid met Christus. Of ze kunnen noden in de samenleving oppakken die anders wellicht blijven liggen. Hoe het christelijk leven er in allerlei concrete situaties uitziet, kunnen we niet voorschrijven. Maar de Geest schakelt ons met heel ons hebben en houden bij onze transformatie in.

Individualisme en de christelijke gemeente

We willen hier benadrukken dat christelijk leven niet alleen en zelfs niet allereerst een zaak van persoonlijke heiliging is. Die indruk kan zich gemakkelijk vestigen. Maar onze levensvernieuwing conform het evangelie krijgt allereerst gestalte in en vanuit de *gemeente* als christelijke leefgemeenschap. Om die reden zullen we in dit hoofdstuk een paar concrete voorbeelden noemen die te maken hebben met reilen en zeilen van de kerk als gemeenschap. Wie christen wil zijn op z'n eentje, zal onherroepelijk merken dat zijn geloof achteruit gaat. Christen-zijn en individualisme zijn geen gelukkig paar. Daarmee is niet gezegd dat we het accent op de mens als individu moeten bestrijden. Volgens sommigen is dat accent zelfs een vrucht van de protestantse reformaties. In elk geval bracht de Reformatie een enorme 'personalisering' (H. Berkhof) van het geloof tot stand. De enkele mens kon zich niet langer verschuilen achter het grote geheel van de kerk, maar werd als individu voor God gesteld en opgeroepen tot een persoonlijk vertrouwen en een persoonlijke omgang met God. Bovendien hoeven we niet terug te verlangen naar tijden waarin het individu zich moest richten naar de geijkte sociale patronen en de eigen talenten of voorkeuren daardoor niet of nauwelijks kon ontplooiën.

Vandaag hebben we echter veelal te maken met een *doorgeslagen* individualisme waar de gemeente van Christus zich vanuit haar identiteit niet bij neer kan leggen. En dat hoeft ook niet, want er valt juist vanuit wat kerk-zijn ten diepste is iets tegenover te stellen. Belangrijke hedendaagse theologen (zoals Stanley Hauerwas) wijzen terecht op het enorme belang van de christelijke gemeente als tegengemeenschap in een individualistische tijd. Door samen te komen, schuren we ons aan elkaar, laten we onze karakters vormen door het lezen van de Bijbel, oefenen we ons in het nieuwe leven, zoeken we naar waar het erop aankomt om zo onze oren niet te laten hangen naar de tijdgeest maar het verschil te maken in onze omgeving. Zó willen onze zondagse en door-de-weekse samenkomsten functioneren. En niets is missionair zo belangrijk als samenkomsten die voor onszelf grote waarde hebben, in een gemeente waar we trots op zijn – want dáár zullen we ook spontaan over durven praten met anderen.

Dat stelt natuurlijk wel eisen aan de onderlinge verhoudingen binnen de gemeente. We worden in het midden van de gemeente gedoopt en zitten met elkaar aan de avondmaalstafel. Hoe leven we met elkaar samen binnen de gemeente? Hoe zit het met onze integriteit en authenticiteit? Klopt onze leefstijl met wie we zeggen te zijn? Wij stellen in dit verband de vraag of het niet hoog tijd is om de instrumenten die de protestantse kerk altijd had om het gehalte van haar eigen gemeenschap op peil te houden, weer in ere te herstellen. Van oudsher kent het gereformeerd protestantisme plaatselijk het 'censura morum' en bovenplaatselijk het systeem van onderlinge visitatie. Over beide middelen een paar woorden.

Censura morum

Het *censura morum*, ofwel het onderling toezicht op de levensstijl, werd (en wordt) gehouden voorafgaande aan de avondmaalsviering. Het begrip klinkt wellicht ouderwets, maar de zaak is hoogst actueel. Het gaat om een gezamenlijke gedragscode, om bewaking van onze integriteit. De vraag is: Kunnen wij met elkaar het avondmaal vieren, of zijn onze onderlinge verhoudingen zodanig dat we de tafel van de Heer – en daarmee de Heer van de tafel – oneer aandoen? In allerlei sectoren van de samenleving is de vraag naar een gedragscode weer actueel geworden: in de financiële sector, in de

zorg, in het onderwijs. *Censura morum* is niets minder dan handhaving van zo'n gedragscode, bedoeld om zoveel mogelijk de risico's die we als feilbare mensen lopen onder ogen te zien en terug te dringen ('risk management'). De code in de kerk is gegeven met de verzoening door Jezus Christus, die zichzelf voor ons over had. Volgeling van deze Jezus zijn, discipelschap dus, betekent iets, stelt iets voor. Handhaving van deze code legt de lat dan ook hoog. Als conflicten in de gemeente en in kerkenraad onder tafel en onbesproken blijven, als het avondmaal gebruikt wordt om juist niet te hoeven praten, gaat er iets mis met de integriteit en wordt de tafel van de Heer bezoedeld. De opdracht tot heiliging en christelijk leven kan betekenen dat een kerkenraad besluit het avondmaal in gegeven omstandigheden *niet* te vieren en eerst een weg van gesprek en verzoening aan te gaan. Het is een misplaatste gedachte dat het avondmaal onder alle omstandigheden koste wat het kost gevierd zou moeten worden (vgl. ook Matt.5:23-24).

Visitatie

Een tweede middel tot onderlinge opbouw en daadwerkelijke bewaking van de kwaliteit van ons kerk-zijn is het systeem van visitatie. Het systeem van visitatie is ervoor bedoeld aan de noodzaak van een bovenplaatselijk bisschoppelijk opzicht tegemoet te komen, en kiest daarvoor de vorm van het onderling toezicht. Functioneert de visitatie in onze kerken? In veel gevallen is er gelukkig sprake van onderling opbouwende en bemoedigende gesprekken, gevoerd door verstandige en pastoraal begaafde ambtsdragers. Maar soms – te vaak – beperkt het zich tot een vriendelijk bezoek waarbij dieperliggende problematiek afgedekt wordt en niet ter sprake komt. De angst voor gezichtsverlies en de gedachte dat conflicten te allen tijde vermeden moeten worden, speelt kerkenraden, predikanten en gemeenteleden parten. Die angst en aarzeling zijn een valstrik die op den duur leidt tot grote schade voor de gemeente. Buitengewone visitatie wordt in veel gevallen te laat aangevraagd en aanbevelingen hoeven zelfs dan nog niet te worden opgevolgd. Gemeenten en bovenplaatselijke vergaderingen zullen deze middelen van onderling toezicht weer letterlijk op de agenda moeten plaatsen ten einde ze effectief te kunnen inzetten. De kerk heeft middelen op de plank liggen die de samenleving niet zonder reden weer aan het uitvinden is.

Onze omgeving kennen

Heiliging, omkeer en de opdracht tot christelijk leven strekken zich ook uit tot onze verhouding met de bredere wereld waarvan we deel uitmaken. Wat zijn we als kerk binnen de samenleving waarin we leven? Kennen we onze omgeving, de straten, het dorp, de buurt en haar bevolkingsgroepen? Hebben we visie voor de samenhang tussen de generaties, voor de buurt? Bidden we onze de stad, voor de maatschappij, hoe 'babels' die ook mag zijn, en zetten we ons voor haar in (Jer.29:7)? Of letten we alleen op geld, pensioenen en prognoses? Eén van de oorzaken van de hedendaagse kerkverlating is zonder twijfel dat christenen nog altijd te weinig het verschil maken in hun omgeving, waardoor de 'meerwaarde' van het christelijk geloof voor velen onhelder is. Juist nu elke vanzelfsprekendheid van geloof en kerk is verdampt, krijgt de Bergrede een nieuwe actualiteit en komt het erop aan opnieuw te leren wat het inhoudt om een zoutend zout en een lichtend licht te zijn (vgl. Matt.5:13-16). Dat vergt tijd en geduld, maar ook creativiteit en moed, oefening en volharding.

Nog een punt dat hiermee te maken heeft: in het kerkelijk leven hebben we de neiging veel aandacht te geven aan degenen die ziek zijn, kwetsbaar en noodlijdend. Dat is natuurlijk ook volkomen in lijn met het Evangelie. Maar hoe is onze verbinding met en betrokkenheid op mensen met grote maatschappelijke verantwoordelijkheid: leidinggevend in bedrijven, in openbaar bestuur, degenen die vaak gezien worden als sterk en onafhankelijk maar die daar vaak evenzeer onder gebukt gaan? Kennen we hen? Weten predikanten en kerkenraadsleden, gemeenteleden iets van wat er in hoofden en harten van directies, ondernemers en politici speelt? Als daar enkel met groot zwijgen op kan worden gereageerd, is de kans groot dat het onderwerp heiliging al te smal is opgevat.

Juist wanneer we ons op die samenleving betrokken weten, blijkt die doorgaans niet zwart-wit te zijn, maar wel complex. Er zijn nog altijd heel veel goede dingen te vinden, bijvoorbeeld in onderlinge zorg en medemenselijkheid, in omzien naar hen die dat nodig hebben, in bescherming van essentiële vrijheden en rechten. De hierachter liggende waarden gaan weliswaar in belangrijke mate terug op een gestage doorwerking van het Evangelie in onze cultuur, maar zijn

ook bij vele niet-christenen volop aan te treffen. Toch zijn er te midden van dit alles ook situaties waarin het er werkelijk op aankomt te laten zien hoe het Evangelie ons leven en onze inzet werkelijk 'geheel anders' maakt dan wat gewoon gevonden wordt. Daarin komt het erop aan verschil te maken en op onze post te zijn. Wat we gezien deze complexiteit voor alles nodig hebben, is de gave van de onderscheiding der geesten (1 Kor.12:10, vgl. Hebr.5:14, 1 Joh.4:1), zodat we in fijngevoeligheid kunnen onderscheiden waarop het van geval tot geval aankomt (Filip.1:9-10).

De doop

Ten slotte wijzen we er op dat ook vanuit dit brandpunt een lijn loopt naar de doop. Heel het onderricht van de kerk is goed beschouwd doopcatechese. Om het nog eens met het klassieke doopformulier te zeggen: wij worden door de doop opgeroepen tot 'een nieuwe gehoorzaamheid'. Dat verwijst naar het christelijk leven, naar het proces van transformatie dat gepaard gaat met vallen en opstaan. Dat nieuwe loopt dus rechtstreeks weg uit de christelijke doop. In die doop wordt ons in alle lijfelijheid duidelijk gemaakt dat we in Jezus Christus worden ingelijfd en daarmee de goden afgezworen hebben. De Naam van de Vader, de Zoon en de Geest wordt over ons uitgesproken. Het is een beslaglegging, een identiteitsverlening. We worden gemaakt tot wat we de facto nog niet zijn, maar voor Gods aangezicht al wel: nieuwe mensen.

Dat is allemaal niet niets. Bij de doop gaat het er stevig aan toe. Goed beschouwd geeft ze dus weinig aanleiding tot lievigheden. In de vroege kerk vond de doop van nieuwe gelovigen in de paasnacht plaats in een aparte doopkapel. Men ging in tot het water, helemaal. Dat wij de doop teruggebracht hebben tot een paar druppels en er een ziekindoop van gemaakt hebben, is een reductie van het doopritueel die bij het 'begraven zijn met Christus in de doop' (Rom. 6:1-9) achterblijft. Doop betekent immers levensverandering, en dat mag gezien worden. Wie gedoopt wordt, gaat ten onder en wordt weer opgericht. Dat wijst naar de deelname aan de geschiedenis van Jezus Christus, naar kruis en opstanding, en plaatst ons aan zijn kant. Het klassieke doopgebed plaatst de dopeling in het drama van de zondvloed en de redding van Noach en de zijnen, van ontsnapping uit het slavenhuis Egypte en de doortocht door de

Schelfzee. Al deze beelden spreken van een redding-ternauwernood. Heil en behoud zijn allerminst vanzelfsprekend, maar vormen wel de uitkomst van de geschiedenis van Jezus Christus.

In dat teken staat het christelijk leven. Geen leven perfect in evenwicht en geen bestaan zonder vragen en mislukkingen, maar een leven in het teken van de God van Israël en de Vader van Jezus Christus die redt en bij wie iets nieuws te leren valt. Laten we vooral zijn grote kracht niet onderschatten. We hoeven het niet zelf te doen, want we staan er niet alleen voor. Hij nodigt ons uit en rust toe. En wij nodigen op onze beurt ieder die maar wil om dit leven in verwondering, hoop, vertrouwen en gemeenschap met ons te delen, en zo uit te reiken naar de dag van zijn toekomst.

Kortom

Waar mensen betrokken raken op de zelfovergave van Jezus Christus blijft niet alles bij het oude. We raken blijvend georiënteerd op een nieuw leven dat verschil maakt voor God en mensen. Dat nieuwe leven is even kostbaar als kwetsbaar. Het kan dan ook alleen gestalte krijgen in concrete gemeenschappen waar we elkaar lijfelijk ontmoeten en bij de Heer houden, en ons oefenen in de stijl die bij het nieuwe leven past. In onze individualistische tijd vergt dat veel. Maar de Geest bindt ons samen en maakt creatief.

VERANTWOORDING

1. *Risico's van de keuze voor brandpunten*

Het aanwijzen van centrale thematiek in de verkondiging – is dat wel nodig? Het antwoord zou binnen een protestantse context kunnen luiden dat we niet op zoek moeten zijn naar een paar brandpunten, maar dat de hele Bijbel voorwerp van aandacht moet zijn. Dat zou ervoor pleiten juist *niet* te zoeken naar zulke brandpunten, en sowieso niet thematisch te werk te gaan. De neiging om diensten op te zetten aan de hand van thema's is in veel gemeenten groot, terwijl tegelijkertijd iedereen de risico's kent. We weten al waar het over moet gaan en plukken daar een paar teksten bij. De teksten dienen slechts als illustraties bij wat we al wisten. Concentratie op de bijbeltekst en verkondiging *vanuit* de tekst kan daarentegen juist leiden tot verrassing, ook voor de verkondigers zelf. Zij zijn immers zelf de eersten die de verkondiging horen en zich erdoor laten aanspreken.

Het zoeken naar kristallisatiepunten in de verkondiging kent om te beginnen een soortgelijk risico als het organiseren van themadiensten. Voor we het beseffen gaan zulke thematische gegevens of vraagstellingen beperkend werken. Vanuit de Reformatie gezien is juist het vertrouwd raken met de Bijbel zelf – en met de hele Bijbel – een belangrijke doelstelling van de eredienst, prediking en catechese. Daarbij stonden niet in eerste instantie bepaalde leerinhouden voorop, maar kwam het erop aan de Bijbel 'in reïncultuur' aan het woord te laten, zo min mogelijk gelezen door de lens van allerlei gevestigde interpretatieschema's. Juist dat levert, zoals Luther ontdekt had, zo vaak verrassingen op, omdat zo niet wij bepalen waar het over gaat maar ons dat van buitenaf aangereikt wordt. De gewoonte – door Zwingli en Calvijn uit de Vroege Kerk opgediept – om tijdens erediensten en vieringen een *lectio continua* van de Bijbel toe te passen, komt hieruit voort. Het is de beste garantie dat we geen eigen voorkeuren laten domineren. Wanneer we in deze nota toch proberen enkele brandpunten voor de actuele verkondiging te formuleren, willen die dus altijd vanuit de achtergrond van de hele Bijbel verstaan, ingekleurd, aangevuld, en mogelijk ook gecorrigeerd worden.

Er is nog een tweede risico verbonden aan de concentratie op een aantal inhoudelijke brandpunten in de verkondiging. Er kan gemakkelijk de suggestie van uitgaan dat christelijk geloof vooral een kwestie is van het erop nahouden van een aantal opvattingen, en dat het daarom in de overdracht van het geloof in prediking en catechese ook aankomt op het zo correct mogelijk doorgeven daarvan. Dat zou echter een zeer beperkte visie zijn op wat geloof en geloofsoverdracht inhouden. In de klassieke protestantse theologie maakt men onderscheid tussen wat genoemd wordt

de *fides quae* en de *fides qua*. Bij de *fides quae* gaat het om de inhoud van het geloof (“het geloof *dat* geloofd wordt”), de *fides qua* betreft de daad of attitude van het geloof (“het geloof *waarmee* geloofd wordt”) ofwel geloof als vertrouwen. Beide worden in de traditie van de kerk doorgaans van gelijk belang geacht, en dat zijn ze voor vandaag ook. Ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De inhoud van het Woord vraagt om vertrouwen en aanvaarding. En er bestaat geen geloofsvertrouwen zonder te weten waarop of op wie men vertrouwt. Toch heeft de onderscheiding zin. Wanneer we nadenken over het geloof van onze (over)grootouders, voelen we soms vervreemding als we ons realiseren wat zij zoal geloofden. De meesten van hen dachten bijvoorbeeld anders over het scheppingsproces dan velen nu, velen geloofden in termen van de vervangingstheologie dat Israël door eigen schuld voorgoed had afgedaan, niet weinigen hielden er zelfs racistische denkbeelden op na en/of steunden apartheidspolitiek. En ze deelden dan wel het ‘algemeen onbetwijfeld’ christelijk geloof van de kerk der eeuwen, maar konden elkaar ook verketteren over zaken waarvan we nu menen dat die toch minstens op enige afstand daarvan staan, zoals de vraag hoeveel verbonden er zijn.

Letten we echter op het geloof *waarmee* zij geloofden, hun *fides qua* dus – hun oprechte vroomheid, hun trouw aan God, hun gebedsleven, hun omgang met zware persoonlijke tegenslag ook – dan liggen de zaken vaak anders. We kunnen ons dan niet alleen nog altijd sterk met hen verbonden weten, maar voelen ons vaak zelfs in hun schaduw staan en kunnen veel van hen leren. Onze culturele en geopolitieke leefwereld mag dan groter geworden zijn en open zijn komen te liggen, het leven zelf is in allerlei opzichten juist vele malen platter geworden. Het besef onder een open hemel te leven is daardoor niet vanzelfsprekend meer, en moet ons aangereikt en aangeleerd worden. Wanneer vandaag geloofsoverdracht slaagt, lijkt dat in veel gevallen meer te danken aan de *fides qua* die een beslissende vonk deed overspringen dan aan de officiële geloofsinhoud die werd overgedragen. Wat vader nu precies geloofde en aan geloofsinhoud overdroeg was niet onbelangrijk, maar dat je hem ’s morgens, als je toevallig de ouderlijke slaapkamer binnenstapte, geknield voor zijn bed kon zien liggen – dat maakte indruk. Net als de liederen van Johannes de Heer die moeder of oma zo graag zong. Het was dus echt. ‘Het beste bewijs dat er een God is, is eigenlijk de indruk die men ervan krijgt in zijn kindertijd’ (Kierkegaard, *Dagboek NB 5*, 114).

Het gaat dus om de acte van vertrouwen en innerlijke overgave aan die vreemde God die ons roept. Abraham en alle heiligen zijn ons erin voorgaan (vgl. Hebr. 11). Dezelfde vertrouwensvolle overgave aan God die hun leven stempelde wil ook bepalend zijn voor ons leven vandaag. Die

acte kan meer oudtestamentisch de vorm aannemen van de 'vreze des Heren' of meer nieuwtestamentisch van blijdschap in de Heer. Ze uit zich in liederen en gebeden, in goed doen en gul zijn, in heiliging, engagement en hoop. De Bijbel situeert deze grondhouding van geloof en overgave in het menselijk hart en typeert haar als een geschenk van Gods Geest. Los van deze houding van zich toevertrouwen wordt datgene waar het in het christelijk geloof op aankomt al gauw scheefgetrokken in intellectualistische of moralistische richting, en meestal in beide tegelijk. Dat levert altijd brokken op, die vaak zichtbaar worden in een mislukte geloofsoverdracht aan een volgende generatie. Ook als het gaat om de verkondiging zoeken velen – en niet ten onrechte! – door de woorden heen naar de achterliggende grondhouding. Is het echt, of is het een voorgelezen lesje wereldbeschouwing? Hoe raakt en doortrekt het gesproken woord het leven van de voorganger – en ons leven? De doordenking van christelijke geloofsinhouden kan alleen maar zinvol plaatsvinden in nauwe samenhang met en betrokkenheid op de concrete beoefening van het geloof. Vandaar dat bij de bespreking van de verschillende brandpunten in deze notitie steeds een 'inhoud-woord' en een 'houding-woord' aan elkaar gekoppeld werden.

2. Het belang van inhoud en focus

Toch willen en moeten we nog iets meer zeggen juist over het belang van bezinning op de *inhoud* van het geloof. Waarom hebben we, gezien de hierboven genoemde risico's, in dit geschrift toch een poging gewaagd om op formule te brengen waar het ook in laten we zeggen leerstellige zin op aankomt? Dat is omdat wij in de geloofsoverdracht in prediking, catechese, missionair werk of waar dan ook niet kunnen volstaan met het reciteren van de Bijbel of met het aankweken van een gelovige levenshouding. Het christelijk geloof heeft nu eenmaal ook een bepaalde inhoud, en die valt zoals we in hoofdstuk 3 zagen tot op zekere hoogte in termen van kennis te omschrijven. We hebben het dan over de veelgesmade christelijke *leer*. Geloofsregels, credo's, dogma's en belijdenisgeschriften beogen deze geloofsinhoud min of meer welomlijnd te verwoorden, en zijn daar in die zin in geslaagd dat ze breed herkenning oproepen (anders hadden ze die status niet gekregen). Het formuleren van zulke geloofsinhouden beoogt niet de Bijbel af te knotten of aan banden te leggen, maar juist open te leggen en als leeswijzer te dienen. Ze voorkomen dat we er selectief in gaan winkelen of hoofd- en bijzaken door elkaar gaan halen. Evenzo beoogt het niet de geloofspraktijk overbodig te maken, maar juist deze te stimuleren en christelijk te houden. Pogingen om de christelijke geloofsinhoud te verwoorden willen ons helpen om door de bomen het bos te zien. Dat is enerzijds riskant (vandaar dat zulke teksten zichzelf nooit als onfeilbaar

mogen presenteren), maar anderzijds ook onmisbaar om het perspectief op het Evangelie zuiver en scherp te houden.

Al in het Nieuwe Testament vinden we de gedachte van een min of meer vastomlijnd *depositum fidei*, letterlijk 'neerslag' of 'opslagplaats' van het geloof: het geloofsgoed dat naar de Timotheüsbriefen (1 Tim.6:20 en 2 Tim.1:14) als een pand onveranderd bewaard en doorgegeven moet worden. De kerk heeft die oproep serieus genomen door een stroom aan geformuleerde geloofsregels, symbolen en belijdenissen, die historisch vooral ontsprongen aan de doop en doopcatechese. Formuleringen begeleiden van meet af aan de praktijk van het geloven. Interessant is dat die geloofsregels weliswaar de nodige variatie vertonen, maar toch op de wezenlijke punten met elkaar overeenstemden en bij elkaar aansloten. Men zou kunnen zeggen dat de concentratie op dit *depositum fidei* in de Reformatietijd een belangrijke doorstart kreeg en werd gerevitaliseerd in de vorm van een nieuwe reeks belijdenisgeschriften, die onderling al evenzeer veel variatie vertoonden zonder elkaar per se tegen te spreken.

Op de vraag waarin de kerkelijke verkondiging ons vandaag wil inwijden, kan men dus behalve "in de Bijbel" en "in de geloofspraktijk" nog een derde antwoord geven: in de christelijke leer. Men moet een dergelijk antwoord niet te snel van tafel vegen, alsof het te simpel zou zijn en zoiets als leer vandaag niet meer werkt. Jongeren (zo stond in de brief waarmee de opstellers uitgenodigd werden deze nota te schrijven) willen vandaag weten waar de kerk voor staat en waar zij op hun beurt voor kunnen 'gaan'. Zij vragen dus om helderheid ten aanzien van de concrete geloofsinhouden waarop de kerk aanspreekbaar wil zijn. Men moet zich van die vraag niet afmaken met een verwijzing naar zwart-wit denken dat jongeren nu eenmaal eigen zou zijn, maar haar serieuzer nemen. Misschien voelen zulke jongeren wel haarscherp aan hoezeer het hierop aankomt. Er wordt traditioneel veel gescholden op de rol van dogma's en leerstelligheid in kerken, maar alle water van de wereld wast niet weg dat een helder omschreven en afgebakende leertraditie gebinte geeft aan een los daarvan al gauw vervloeiend en diffuus wordend geloof. De kerk heeft een schat te bewaren en door te geven. Dat is naar we mogen aannemen ook precies de reden waarom de in een dynamische en multi-religieuze context ontstane Timotheüsbriefen zo nadrukkelijk de vinger leggen bij het belang van het inhoudelijke geloofsgoed.

Nu is er ook vanuit katholiek en oecumenisch oogpunt veel voor te zeggen om de geloofsoverdracht te richten op de *complete* christelijke leer, en haar dus zo omvattend mogelijk te benaderen. De term 'secte' mag dan etymologisch waarschijnlijk niet van *secare* – het Latijnse werkwoord voor

‘snijden’ – afkomstig zijn, daar waar men zich tevreden stelt met een beperkt aantal geloofsthema’s en andere ‘wegsnijdt’ ontstaat wel gauw een sectarisch geloofstype. Het katholieke en daarmee ook het protestantse geloofstype is breder en dieper. Het is niet alleen gericht op de verlossing, maar ook op de schepping; niet alleen op Israël, maar ook op de volken; niet alleen op de toekomst, maar ook op het heden; niet alleen op de hemel, maar ook op de aarde; niet alleen op de mens, maar ook op God; niet alleen op de wedergeboorte, maar ook op het Koninkrijk; niet alleen op de plaatselijke kerk, maar ook op zending en oecumene. Telkens geldt overigens ook het omgekeerde: het gaat niet alleen om de schepping, maar ook om de verlossing; niet alleen om de volkeren, maar ook om Israël, et cetera. Reducties, eenzijdigheden, en verabsolutering van deelaspecten van deze omvattende christelijke leer vinden in de praktijk maar al te vaak en al te gemakkelijk plaats, en de kerk die katholiek wil zijn zal deze willen voorkomen en tegengaan.

Zo bezien is het riskant om de geloofsgeheimen die in verkondiging en catechese aan de orde komen terug te brengen tot een beperkt aantal thema’s, foci, brandpunten, of hoe men ze ook noemen wil. Bij het geloof dat overgedragen wil worden gaat het om een nieuwe belichting van ons totale bestaan, om een hele wereld vol ongedachte betekenissen, perspectieven en verbanden. Ook zo bezien verdient het geen aanbeveling de inhoud van het christelijk geloof in een beperkt aantal thema’s op te splitsen die zich ‘helder en welonderscheiden’ (Descartes) zouden laten omschrijven. Dat zou namelijk gemakkelijk de indruk wekken dat het christelijk geloof primair op het hoofd gericht is in plaats van op het menselijk hart. De christelijke geloofswaarheid functioneert echter pas werkelijk wanneer zij ‘bevonden’ wordt. Het gaat in de kerk, en zeker in onze postmoderne tijd, immers niet om het aanleren van lesjes, maar om inwijding in de geheimen van het geloof, om ‘mystagogie’ zoals het tegenwoordig weer mag heten. Het gaat om een wereld die men binnentreedt en waarin we niet slechts sommige maar alle dingen, inclusief het gewone leven, in het licht van het geloof leren zien.

Wanneer we in deze nota dus toch een viertal kristallisatiepunten van kerkelijke verkondiging voor vandaag hebben willen onderscheiden, willen die niet geïsoleerd verstaan worden, maar als vensters op deze omvattende wereld die het christelijk geloof ontsluit. Ieder die zegt dat via die vier hoofdstukjes feitelijk toch de hele geloofsleer weer binnengesmokkeld wordt, krijgt bij voorbaat gelijk; men kan er zonder veel moeite de structuur van een klassiek-protestantse dogmatiek in herkennen: schepping – val – verlossing – voltooiing. Maar die thema’s worden hier wel aan de orde gesteld vanuit vier actuele perspectieven die er een zeer

bepaald licht op werpen, en die niet zomaar vanuit het verleden te kopiëren zijn. Het gaat er immers niet om dat we ‘het nog weer eens uitleggen’, maar dat we het evangelie zo vertolken dat het slaat op wat in onze tijd aan de orde is, waar vandaag cultureel en qua levensgevoel de grote uitdagingen liggen.

Zoals de Reformatie vroeg om aanscherping, verlenging en toespitsing van bepaalde accenten uit het geloofsgoed van de kerk in het licht van de eisen van de tijd, zo vraagt onze culturele context daar niet minder om. Om het met een aan Luther toegeschreven woord te zeggen: ‘Als ik met luide stem en krachtige betoogtrant elk onderdeel van Gods waarheid verdedig behalve dat ene puntje dat de wereld en de duivel op dat moment aanvallen, belijd ik Christus niet, hoezeer ik me ook als christen profileer. Waar de strijd woedt, dáár wordt de loyaliteit van de soldaat bewezen. Standvastig zijn op alle andere strijdfronten is slechts een vlucht wanneer men terugdeinst op dit ene punt’ (WA-B 3, 81v.). Daarmee is het belang van focus, van toespitsing gegeven. Wie alles wil zeggen, zegt uiteindelijk immers vaak weinig of niets. De vraag is dus: wat is vandaag het punt, of wat zijn de punten, waar het op aankomt en die het bij uitstek verdienen overgedragen te worden aan komende generaties? Dat is waarover het gesprek moet gaan dat we met deze nota willen faciliteren. En precies dat is ook de diepste reden waarom we het erop waagden de katholieke lengte, breedte en hoogte van de christelijke geloofsinhoud toe te spitsen op enkele momenten van de Bijbelse boodschap, met het oog op datgene wat in trouw aan het evangelie vandaag gezegd moet worden.